

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито методику діагностування рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності; визначено когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний критерії та їх показники. Представлено комплекс діагностувальних методів та визначено рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків.

Ключові слова: національно-культура ідентичність, старші підлітки, критерії, показники, рівні сформованості.

The article describes the method of diagnosing the levels of formation of national-cultural identity of elderly adolescents in extracurricular activities; cognitive, emotional and value, activity criteria and their indicators are determined. The complex of diagnostic methods is presented and the levels of formation of national and cultural identity of senior teenagers are determined.

Keywords: national and cultural identity, senior teenagers, criteria, indicators, levels of formation.

Формування національно-культурної ідентичності є важливою умовою збереження цілісності держави та її зміцнення. Національно-культурна ідентичність – це насамперед уявлення про себе, як про національну спільноту, про націю. Найголовніші риси національно-культурної ідентичності були сформульовані Е. Смітом (1994): 1) історична територія, або рідний край; 2) спільні міфи та історична пам'ять; 3) спільна масова, громадська культура; 4) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів; 5) суспільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території.

Варто підкреслити, що у педагогіці окремі аспекти формування національно-культурної ідентичності досліджували І. Бех, Г. Ващенко, О. Вишневський, С. Веселовського, І. Вільчинської, К. Журба, О. Захаренко, В. Євтух, М. Обушного, Т. Потапчук та інші.

Для аналізу і оцінки сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності, ми визначили, якого саме прояву сформованості чекаємо від школярів на даному рівні вікового розвитку та їх особистого становлення. Для цього необхідно було розробити

критерії та показники сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків. Дослідження вчених переконують, що правильно визначити і застосувати критерії сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків – означає знайти дієвий засіб підвищення ефективності процесу формування у дітей старшого підліткового віку національно-культурної ідентичності. Тут ми вважаємо за доцільне керуватись нормативними документами, а також дослідженнями вчених у галузі вікової психології та педагогіки.

З метою виявлення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків було проведено констатувальний експеримент, який здійснювався у три етапи і охоплював учнів 7-8-х класів експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва та Київської, Черкаської, Одеської, Кіровоградської, Луганської і Донецької областей.

Вибір критеріїв та показників сформованості національно-культурної ідентичності був обумовлений визначенням ключового поняття, а також структурними компонентами та педагогічними умовами.

Зокрема, показниками *когнітивного критерію* визначено усвідомлення ролі України й українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повага до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра у майбутнє України.

Показниками *емоційно-ціннісного критерію* є прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні, ідентифікація себе з українським народом та робота над собою, бажання прилучитися до

моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму у молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.

Показниками *діяльнісного критерію* визначено прив'язаність і любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги у розбудові України, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, брати активну участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, готовність відстоювати свої права і свою громадянську позицію.

З метою розв'язання поставлених завдань на констатувальному етапі експерименту використовувався комплекс таких діагностичних методів: анкетування, пілотажної бесіди, мозковий штурм, незакінчені речення, вправи, тести, творчі завдання, аналіз проблемних ситуацій, ділова гра тощо. Адже, розмірковуючи над відповіддю, старших підлітків через самооцінку, самоусвідомлення, самопізнання, самовдосконалення, спонукали і стимулювали до глибокої внутрішньої роботи над собою.

Аналіз результатів даних методик дозволив виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків, які будуть враховані на формуальному етапі експерименту. Рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків наступні: високий, середній, низький.

Високий рівень. Старші підлітки усвідомлюють і визначають зміст моральних понять, що фіксують увагу на власних моральних переживаннях, думках, вчинках і поведінці в цілому. Мають добрі знання про історію і національну культуру України, сучасні політичні і державні процеси, уміють їх аналізувати та оцінювати їхню роль у житті країни та окремої людини.

Мають уявлення про народні звичаї, традиції та обряди, люблять українську мову, шанують символи України. У своїй поведінці орієнтуються на моральні цінності любові, свободи, справедливості, гідності і відповідальності. Діти цієї групи усвідомлюють свою приналежність до українського народу, мають добре розвинені почуття національної гордості, любові до Батьківщини, добре знають свої права і обов'язки і вміють їх відстоювати. Підлітки беруть активну участь у житті класу, школи, у прийнятті моральних рішень та виконанні доручень.

Середній рівень. У старших підлітків констатовано вибіркоче розуміння моральних понять, проявляється інтерес до вивчення свого внутрішнього світу, але в меншій мірі – до аналізу моральних ситуацій. Національно-культурна ідентичність визначається ставленням оточуючих, впливом власної самооцінки і самосприйняття і коливається у межах від хизування, зверхності до почуття невдоволення своєю етнічною приналежністю. Такі діти потребують спонуки і заохочення у постійному послуговуванні українською мовою, вивченні української історії, народних традицій, звичаїв та обрядів. Слід відмітити ситуативні та конформістські мотиви, які переважають у поведінці дітей, висловлювання часом діаметрально протилежних суджень. Також учні цієї групи виявляють відповідальність, якщо є контроль з боку дорослих, не завжди дотримують слова, не готові протистояти приниженню власної чи національної гідності.

Низький рівень. Процес розуміння моральних понять у старших підлітків ускладнюється, вони часто дають їм неадекватні визначення, мають обмежені або не завжди вірні знання про історію України, її національну культуру, моральні цінності. Послугуються українською мовою лише у школі, свідомо ігноруючи її у побуті та у спілкуванні з однолітками. У майбутньому не виявляють інтересу до життя в Україні, байдужі до подій, що відбуваються в Україні. Розмитість і не сформованість національно-культурної ідентичності є причиною національної меншовартісності та захоплення іншими культурами, прагнення ідентифікувати себе з ними. Діти цієї групи легко підпадають під

вплив ворожих ЗМІ, що спричинює послаблення, а то й зміну національно-культурної ідентифікації, спотвореного розуміння моральних цінностей. Слабкий інтерес до національної культури, нерозвинені навички самокерівництва, високий рівень звинувачень інших та життєва пасивність визначають схильність приписувати відповідальність за власні невдачі іншим, без намагання щось змінити у собі, а також характеризують високу конфліктність у стосунках з дітьми інших національностей. Моральні рішення приймають спонтанно або за підказкою інших. Не здатні самостійно вирішувати власні проблеми. Виявляють байдужість або пасивність у житті класу і школи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшої розробки потребують виховні програми, методики та технології гуманістичного спрямування.

Література:

1. Бех І.Д. & Журба К. О. (2017). Концепція формування в підлітків національно-культурної ідентичності. *Гірська школа українських Карпат*, 16, 25–35.
2. Сміт Е. Д. (1994). *Національна ідентичність*. Київ: Основи.
3. Шапаренко О. В. (2015). Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, (Вип. 20), С 92-99